

Anouk Vanherf
Erasmushogeschool Brussel
Contact: anouk.vanherf@ehb.be

Literaire gesprekken: een inclusieve leesaanpak voor de superdiverse klas

1. Inleiding

“Boeken moeten als ramen en spiegels zijn voor hun lezers” (Bishop 1990). De bekende metafoor van Rudine Sims Bishop gaat al meer dan 30 jaar mee en heeft nog niet aan belang ingeboet. Bishop brak een lans voor multiculturaliteit en inclusie in kinderliteratuur. Boeken zijn als ramen wanneer ze lezers een blik op nieuwe werelden, andere perspectieven en horizonten bieden. Boeken kunnen ook als spiegels zijn wanneer lezers zichzelf herkennen en hun leefwereld en ervaringen terugvinden in verhalen. Dat geldt des te meer voor kinderen en jeugdige lezers voor wie boeken bepalend zijn voor het beeld dat ze van zichzelf en de samenleving vormen.

In het onderwijs fungeren boeken echter te vaak als spiegels voor leerlingen uit dominante maatschappelijke en culturele groepen. Kinderen uit etnisch-culturele minderheidsgroepen krijgen nog steeds minder kansen tot (h)erkenning in verhalen. Dat is ook het geval in scholen in grootstedelijke contexten met een zeer diverse leerlingenpopulatie (Severina 2019; de Bruijn e.a. 2020).

In deze presentatie stellen we het praktijkonderzoek ‘Verhalen in de grootstad’ voor dat uitgevoerd werd in een superdiverse basisschool in Brussel. We introduceren de methodiek ‘literaire gesprekken’ (Cornelissen 2016) als effectieve leesaanpak om aan de slag te gaan met inclusieve boeken. We willen leerkrachten in het lager onderwijs praktische *tools* aanreiken om werk te maken van krachtig en inclusief leesonderwijs.

2. Het belang van inclusief leesonderwijs

“Lezen is uiteindelijk oefenen om de wereld in haar geheel te zien” (Stutgard 2018). Deze quote drukt treffend het belang van literatuur uit voor de ontwikkeling van een wereldbeeld. Boeken bootsen de werkelijkheid na en geven een bepaalde visie op de wereld. Daarom is het belangrijk om lezers een waaier aan perspectieven van de werkelijkheid te bieden.

Als kinderen zich te weinig gerepresenteerd voelen in boeken, ondermijnt dat hun zelfbeeld, hun zelfvertrouwen en het gevoel erbij te horen – de *sense of belonging*. Ze krijgen (impliciet) de boodschap dat ze niet gezien of erkend worden in de maatschappij. Sommige kinderen maken te weinig kennis met andere perspectieven en leefwerelden. Voor hen bieden boeken slechts beperkte mogelijkheden om inzicht te krijgen in anderen en om zo hun empathisch vermogen te ontwikkelen.

In haar raamwerk heeft Rudine Sims Bishop het niet alleen over de rol van boeken als spiegels of ramen, maar ook als *sliding doors*. Boeken kunnen schuifdeuren worden wanneer ze lezers in een nieuwe wereld trekken en ze, via hun verbeelding, aanzetten tot empathie en engagement voor de wereld van het verhaal én nadien voor de echte wereld.

Als we de transfer maken naar het leesonderwijs is een evenwichtig boekenaanbod – genoeg identificatiekansen en kennismaking met nieuwe werelden voor elk kind – ook bevorderlijk voor de leesvaardigheid en de leesmotivatie.

3. Verschillende categorieën diversiteit

Hoewel er de laatste jaren vooruitgang is geboekt, is er nog steeds een relatieve ondervertegenwoordiging van auteurs, illustratoren en verhaalpersonages uit etnisch-culturele minderheidsgroepen (de Bruijn e.a. 2021). Het volstaat bovendien niet om louter personages van kleur op te voeren in boeken. De vraag is ook welke rol zij spelen in het verhaal en hoe authentiek en rijk zij en hun omgeving zijn uitgewerkt. De kwaliteit van de representatie van personages uit etnisch-culturele minderheidsgroepen draagt immers bepaalde waarden en een maatschappijbeeld uit. We onderscheiden drie categorieën van diversiteit in de literatuur (Dierickx & Luyckx 2021):

1. *Boeken met een vanzelfsprekende diversiteit* tonen de diverse samenleving van vandaag in de keuze van de personages en in de illustraties. Ze worden echter niet uitgewerkt en er wordt amper ingegaan op hun achtergrond. Etnisch-culturele diversiteit is geen thema in het verhaal.
2. *Boeken met thematische diversiteit* gaan wel expliciet over de etnische en culturele diversiteit in de samenleving. Een greep uit de mogelijke onderwerpen: racisme, vluchtelingen, religie, slavernij, enz.
3. *Boeken met authentieke diversiteit* bieden een diepgaande uitwerking van de etnisch-culturele achtergronden en de leefwereld van personages. Alhoewel diversiteit op zich geen thema is, dragen de personages en hun omgeving wel etnisch-culturele authenticiteit uit in hun daden, gedachten, emoties of taalgebruik (de Bruijn e.a. 2021). Vaak zijn de auteurs en/of illustratoren zelf afkomstig uit minderheidsgroepen.

4. De leesmethodiek literaire gesprekken

De aanpak ‘literaire gesprekken’ (Cornelissen 2016) gaat terug naar de essentie van lezen. De inhoud van het verhaal staat centraal en wordt het onderwerp van diepgaande gesprekken tussen lezers. De hele klas leest hetzelfde boek en vertrekt zo van eenzelfde kader. Gedurende een vast aantal gestructureerde sessies wisselen de kinderen gedachten, gevoelens en inzichten uit die ze hebben ervaren tijdens het lezen. Ze leren zich genuanceerd uit te drukken, argumenten aan te brengen uit het verhaal en het boek te interpreteren en kritisch te beoordelen. Ook de ontwikkeling van de literaire competentie komt aan bod.

Deze leesmethodiek combineert belangrijke pijlers van een effectieve leesdidactiek met een geschikte aanpak voor het werken met inclusieve literatuur. De persoonlijke leesbeleving staat immers centraal. De lezer wordt gestimuleerd om verbindingen te leggen tussen het verhaal en de eigen leefwereld en ervaringen. In deze aanpak is volop ruimte om diepgaande gesprekken te voeren met kinderen over hun eigen en nieuwe perspectieven en werelden.

5. Het praktijkonderzoek ‘verhalen in de grootstad’

Het praktijkonderzoek ‘verhalen in de grootstad’ is uitgevoerd in twee klassen van het vijfde leerjaar (groep 7) in een diverse basisschool in Brussel. De leesmethodiek ‘literaire gesprekken’ is uitgetest in elke klas. Het ging om telkens zeven sessies van 100 minuten. In deze casus lag de focus op een boek met authentieke etnisch-culturele diversiteit. De keuze viel op *Planeet Omar: Problemenmagneet* van de Brits-Pakistaanse auteur Zanib Mian. Het is een van de zeldzame kinderboeken met een hoofdpersonage dat opgroeit in een islamitisch gezin. Meer dan de helft van de kinderen uit het onderzoek deelt deze islamitische achtergrond. Op basis van audio-opnames van de klasgesprekken, teksten en tekeningen is de identiteitsbeleving van de kinderen bij dit boek in kaart gebracht. Ook het perspectief van leerlingen voor wie dit boek als raam fungeert, komt aan bod.

6. Bevindingen

De leesmethodiek ‘literaire gesprekken’ is uitgetest als casus in een grootstedelijke onderwijscontext. De aanpak leent zich goed voor het werken met boeken met etnisch-culturele diversiteit. De persoonlijke leesbeleving en de koppeling met de eigen leefwereld en ervaringen komen immers ruim aan bod in deze methodiek. In ons onderzoek komt het kader van Bishop duidelijk terug in de beleving van de leerlingen. Voor kinderen met een islamitische achtergrond bood het boek veel herkenning en identificatiemogelijkheden. Andere kinderen kregen een inkijk in een andere wereld en in de

leefwereld van hun klasgenoten. Voor nog andere leerlingen fungeerde het boek dan weer als ‘een schuifdeur’. Ze werden binnengesloten in het verhaal en vertoonden een grote interesse voor de leefwereld van de personages. Alle kinderen toonden bovendien veel betrokkenheid bij de gesprekken over het boek. Een inclusieve leesaanpak vereist kinderboeken die geschikt zijn voor alle kinderen, ongeacht hun origine. Het is niet de bedoeling om een specifiek aanbod te creëren voor een bepaalde doelgroep. In een goed inclusief kinderboek kunnen uiteindelijk alle kinderen zich herkennen en zich identificeren met universele waarden.

Referenties

- Cornelissen, G. (2016). ‘Maar als je erover nadenkt. Een jaar literatuuronderwijs in groepen 7 en 8 van de basisschool’. Amsterdam: Stichting Lezen/Eburon.
- De Bruijn, Y., R. Emmen & J. Mesman (2020). “Ethnic diversity in children’s books in the Netherlands”. In: *Early Childhood Educational Journal*, jg. 49 (3), p. 413-423.
- De Bruijn, Y., R. Emmen & J. Mesman (2021). “What do we read to our children? Messages concerning ethnic diversity in popular children’s books in the Netherlands”. In: *SN Social Sciences*, jg. 1 (8), p. 1-21.
- Dierick, E. & K. Luyckx (2021). ‘Kleu(te)rrijk: anatomie van een sociaal bewuste boekenhoek’. Online raadpleegbaar op: <https://cdn.webdoos.io/kleinekinderengrotekansen/Sessie6.mp4>.
- Severina, S. (2019). ‘De (de)kolonisatie van kinderliteratuur. Over de manifestatie van het Nederlandse cultureel archief in door Amsterdamse basisscholen aangeboden AVI-5 kinderliteratuur’. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. [Masterscriptie].
- Sims Bishop, R. (1990). “Mirrors, Windows and Sliding Doors”. In: *Perspectives: choosing and using books for the classroom*, jg. (3), p. 9-11.
- Stutgard, S. (2018). “Nieuwe poortwachters zijn hard nodig in de literatuur”. In: *Het Parool*, 16 december 2018. Online raadpleegbaar op: <https://www.parool.nl/columns-opinie/nieuwe-poortwachters-zijn-hard-nodig-in-de-literatuur~bd2b0f30/?referrer=https://www.google.com/>.